

<http://dx.doi.org/10.16926/p.2018.27.24>

Anna WOJNOWSKA

studentka Uniwersytetu Humanistyczno-Przyrodniczego im. Jana Długosza w Częstochowie
e-mail: anna.wojnowska@interia.pl

Subkultura hip-hop a resocjalizacja nieletnich

Słowa kluczowe: hip-hop, subkultura, nieletni, resocjalizacja, kultura, sztuka.

Wprowadzenie

W dobie dzisiejszego Internetu i szeroko dostępnych mass mediów dla niemalże każdej grupy wiekowej, istotnym elementem jest wyszukanie ciekawych zjawisk z danego obszaru zainteresowań dla danej jednostki. Dotyczy to m.in. trendów w modzie, muzyce, zachowaniu itd. Człowiek potrzebuje akceptacji ze strony społeczności, często utożsamia się z nowymi trendami panującymi na świecie. Aby rozpocząć rozprawę na dany temat, przytoczę kilka istotnych definicji. Najszerzej zaczynając, trzeba wyjaśnić definicję kultury. Według encyklopedii PWN: „Kultura obejmuje to wszystko, co w zachowaniu się i wyposażeniu członków społeczeństw ludzkich stanowi rezultat zbiorowej działalności. Mówi się też o kulturze jako tym, co w zachowaniu się ludzkim jest wyuczone – w odróżnieniu od tego, co biologicznie odziedziczone”¹. Według *Słownika języka polskiego* młodzież oznacza „młodzi ludzie”². Według Margaret Mead, która przedstawia definicję młodzieży w ujęciu antropologiczno-kulturowym – młodzieżą są osoby, które z racji wieku oraz otaczającej i odciskającej swe piętno kultury dostosowują do niej swoje wartości i zachowania³. Większą podatność na wpływ ze strony społeczności mają dzieci oraz młodzież. Tworzą oni grupy rówieśnicze, które zaspokajają potrzebę przynależności i emocjonalnego bezpie-

¹ Definicja kultury, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/kultura;3928887.html> [dostęp: 14.03.2018].

² E. Sobol, *Mały słownik języka polskiego*, Warszawa 2000, s. 467.

³ M. Mead, *Kultura i tożsamość. Studium dystansu międzypokoleniowego*, Warszawa 1978, s. 25–147.

czeństwa. Grupy te pełnią swoją rolę, jak m.in. utrzymanie równowagi w społeczeństwie. Z definicją młodzieży ściśle związane jest pojęcie kultury młodzieżowej. Termin ten powstaje wskutek wyodrębnienia się w szeroko pojmowanej kulturze specyficznych dla młodzieży, jako „podgrupy” społecznej, wzorów i zachowań. Takie rozumienie można przyrównać do definicji subkultury, jaką prezentuje Jerzy Wertenstein-Żuławski. Według niego to „zespół wzorów kulturowych stanowiących wyróżniki jakiejś grupy społecznej w łonie szerszego społeczeństwa, ale nie obejmujących całej aktywności kulturowej człowieka”⁴. Zdaniem Mirosława Pęczaka subkultura to „względnie spójna grupa społeczna, wyrażająca swoją odrębność poprzez zanegowanie lub podważenie utrwalanych i powszechnie akceptowanych wzorów kultury”⁵.

Wnioskując, z powyższych definicji można wyodrębnić pewne charakterystyczne cechy dotyczące subkultur, m.in.:

- obyczajowość;
- założenia ideologiczne;
- aktywność twórczą;
- kreowany wizerunek.

Zdarza się, że w kulturze młodzieżowej powstają nowe wzorce, tworząc tzw. opozycję do tradycji kulturowo-społecznych, zakorzenionych w danej społeczności. To zjawisko nazywane jest kontrkulturą. Na świecie istnieje wiele subkultur posiadających swój własny system wzorców, zawarte w nich ideologie mogą być pomocne w procesie wychowania resocjalizacyjnego nieletnich. Nasuwa się myśl, czy hip-hop jest subkulturą, kulturą, czy kontrkulturą? Warto przyjrzeć się zjawisku subkultury hip-hopu, które w ostatnich latach staje się bardzo popularne wśród nastolatków.

1. Charakterystyka subkultury hip-hop

Od wielu lat w Polsce i na świecie młodzieżowa kultura hip-hop budzi zainteresowanie przedstawicieli nauk społecznych. Genezy szukają w afroamerykańskich korzeniach, ujmując teoretyczne ramy socjokulturowe i fenomen tej subkultury w odniesieniu zarówno do młodych czarnoskórych mieszkańców Stanów Zjednoczonych, jak i złożonych etnicznie aglomeracji zachodniej Europy⁶.

Początków terminologii „hip-hop” używanej w mediach można doszukiwać się od połowy lat osiemdziesiątych. Uliczni tancerze wykrzykiwali hasła: *Hip Hop. Don't stop!* (w wolnym tłumaczeniu: hip-hop, nie przestawać!) – tytuł nagrania Jima Parrisha. Istotna jest gra słów, ponieważ „hip” w amerykańskim slangu to bycie świadomym, poinformowanym, „hop” znaczy podskakiwanie na

⁴ J. Wertenstein-Żuławski, *To tylko rock 'n' roll*, Warszawa 1990, s. 9.

⁵ M. Pęczak, *Mały słownik subkultur młodzieżowych*, Warszawa 1992, s. 3.

⁶ K. Sawicki, *Młodzieżowa kultura hip-hop jako tekst wielokulturowy*, Białystok 2013, s. 95.

jednej bądź obu nogach lub taniec. Podsumowując, kultura ta wyróżnia się ekspresyjnym tańcem i muzyką. Tricia Rose opisuje, iż hip-hop, w którym wyróżnia się muzykę rap, graffiti oraz breakdance, stał się powszechnie używanym idiomem, który określa ekspresję amerykańskiej młodzieży, przekraczającym z czasem granice wyznaczone przez rasę, klasę, miejskie czy podmiejskie środowisko zamieszkania⁷.

W Polsce hip-hop stał się nierozłącznym elementem kultury miejskiej. Hip-hop połączył środowiska o odmiennych statusach materialnych, wykształceniu, pochodzeniu i wieku. Uniwersalny przekaz hip-hopu jest doskonale rozumiany i odbierany. Jak każdy gatunek muzyczny, tak i rap jest nie tylko muzyką popularną, ale także jest sposobem na wyraz poglądów politycznych i społecznych, oraz własnego „ja”. Od połowy lat 90. można zaobserwować rozwój kultury hip-hopu na obszarach naszego kraju. Stworzona kultura artystyczna, odrębna filozofia życia, styl, tożsamość, składają się na szeroką skalę odbiorców. Młodzi artyści doskonale odnajdują się w konwencji i estetyce hip-hopu i przyczyniają się do ewolucji jego formy. Jednakże trudno znaleźć artystę hip-hopowego, który osiągnął status medialnej gwiazdy i rozpoznawalność podobną do telewizyjnych postaci. Raperzy dysponują ważną siłą oddziaływania, ufundowaną na zupełnie innych zasadach, niż zazwyczaj obowiązujące w polskim show-biznesie⁸.

Skala odbioru hip-hopu jest bezprecedensowa, ale hip-hop to nie tylko rozpoznawani raperzy. Subkulturę hip-hopu tworzą tysiące amatorskich raperów, grafficiarzy i breakdancerów (tancerzy), którzy każdego dnia uczestniczą w kulturze, a wszystkich ich cechuje przede wszystkim oddanie swojej pasji. W Internecie każdego dnia powstaje nowe amatorskie nagranie, znanych tylko lokalnemu środowisku raperów. Ich odbiorcy to często wąskie grono znajomych, dla których rap, przekaz i dyskurs w nim zawarty jest ważny i potrzebny. Ciężko znaleźć inny ruch kulturowy, który spełniłby tego typu funkcję w takim zakresie. W końcu, żeby spróbować być raperem, wystarczy komputer z wbudowanym mikrofonem i minuta na wyszukanie dostępnego w internecie podkładu⁹.

Z punktu widzenia europejskiej muzykologii i literaturoznawstwa rap jest terminem bardzo trudnym do zdefiniowania. Rap jest muzyką, ale często nagrywają go osoby, który nie potrafią grać na żadnym instrumencie muzycznym. Teksty nazywane są poezją, przez specyficzne ich rymy oraz problematykę w nich poruszaną. Raperzy bardzo wysoko cenią oryginalność. Specyfika tego gatunku muzycznego jest w dużym stopniu wynikiem okoliczności, w jakich powstał. W latach 70. XX wieku w Bronksie, dzielnicy Nowego Jorku zamieszkiwanej przez dużą grupę Afroamerykanów oraz Latynosów, narodził się poprzez imprezy uliczne, gdzie mieszkańcy mieszały style muzyczne i próbowali do nich rymować. Ważnym aspektem w tej dziedzinie jest analiza i interpretacja tekstów. Jak podkreśla M. Kozłowska:

⁷ Tamże, s. 97.

⁸ M. Miszczyński, *Hip-hop w Polsce: Od blokowisk do kultury popularnej*, Warszawa 2014, s. 5.

⁹ Tamże, s. 7.

Analiza tekstów stanowi podstawę metodologii interpretatywnej. Opis społecznej rzeczywistości wyrażonej poprzez treści zawarte w tekstach rapowych wymaga interpretacji znaczeń i sensów, jaki poszczególni autorzy nadają własnym działaniom i formom wyrazu otaczających ich realiów¹⁰.

Subkultura hip-hop to nie tylko muzyka. To także działalność artystyczno-plastyczna. Rodzaj tej działalności nazywany jest graffiti. Początki wytworów plastycznych tego gatunku doszukuje się już w VII w. p.n.e. w starożytnej Grecji, jednakże popularne wydanie odnotowuje się na przełomie lat 60. i 70., razem z pojawieniem się na rynku wodoodpornych flamastrów, młodzi ludzie pisali swoje imiona i pseudonimy na ścianach domów, skrzynkach pocztowych, w przejściach podziemnych itd. Osoby uzdolnione plastycznie ciągle eksperymentują, doszukując się nowych znaków i symboli. Podpisy i pseudonimy nazywane są *taggowaniem*, a samo graffiti jako nurt awangardowy stało się czymś więcej niż podpisem. Młodzież zaczęła rysować obrazy, napisy, często o obraźliwych formach, wkraczając na teren polityczny i propagandowy. Obecnie, aby uwolnić się od stereotypowych myśli, iż graffiti jest aktem wandalizmu, młodzi ludzie ćwiczą tę sztukę na kartkach papierów oraz murach – wyznaczonych do tego celu przez miasto, pod warunkiem jednak, że treści nie będą wulgarne.

Charakterystyczną działalnością w kulturze hip-hopu jest również *breakdancing*. Wraz z narodzeniem się w Ameryce muzyki rap, w tym samym czasie ludzie zaczęli tańczyć *breakdance*. Jest to rodzaj specyficznego i unikatowego tańca z dużą liczbą elementów siłowo-sprawnościowych, oraz „kroków” wykonywanych rękami i nogami (a często całym ciałem) na ziemi. Osobę, która tańczy, nazywa się *b-boy* (od pierwszej litery nazwy tańca, *boy* w j. angielskim znaczy ‘chłopak’). Nieodłącznym elementem kultury *b-boyingu* są specyficzne formy rywalizacji w tańcu, klasyczne pokazy solowe lub grupowe oceniane przez widzów. Od pewnego czasu organizowane są konkursy, gdzie tancerze oceniani są przez sędziów, zwykle dużo bardziej doświadczonych od siebie tancerzy.

Te wszystkie elementy artystyczne, łączone z ideologią oraz filozofią stylu życia, składają się na subkulturę hip-hopu, która w ostatnich dekadach podbija serca coraz szerszego grona dzieci i młodzieży.

2. Znaczenie hip-hopu w resocjalizacji nieletnich

Oczywistym jest, że dzieła sztuki (plastyczne, proza i poezja, muzyka) są wartościowe społecznie, indywidualne, a przede wszystkim wyrażają poprzez ekspresję twórczą przeżycia autora, stanowiąc tym samym manifestację osobowości jednostki. Pokazują przykład oddziaływania na twórcę jako efekt spełnienia marzeń oraz rozładowania napięcia, które stanowi samą w sobie nagrodę,

¹⁰ M. Kozłowska, *Ideologia hip-hopowa na przykładzie tekstów hip-hopowych*, „Kultura – Społeczeństwo – Edukacja” nr 2, Poznań 2012, s. 4.

dlatego proces tworzenia często bywa powtarzany. Widoczne jest tutaj oddziaływanie kultury na człowieka. Twórca, by stworzyć dzieło nowe, opiera się już na pewnych określonych wzorach kultury, które są efektem doświadczeń społecznych.

Wspomniano już, że jest to kultura wywodząca się z uboższych ulic/dzielnic w miastach USA, zwanych potocznie slumsami. Utożsamianie się wychowanków, przebywających w placówkach resocjalizacyjnych, z ideologią oraz sposobem życia może mieć podłoże właściwie nie tylko w upodobaniu sobie stylów muzycznych, plastycznych, tanecznych, ale przede wszystkim w genezie powstania kultury hip-hop, wychowankowie często bowiem pochodzą ze środowisk przejawiających skrajnie patologiczne bądź ubogie aspekty życia, co pokazuje podobieństwo z ww. subkulturą. Jednostka niedostosowana społecznie często poszukuje zrozumienia i oparcia, nie tylko w człowieku, ale także emocjonalnie poprzez wytwory kulturowe. Wolno więc wysunąć tezę, iż tak spore zainteresowanie dzisiejszej młodzieży subkulturą hip-hop, wykazywane także przez adolescentów zagrożonych wykołajeniem społecznym, związane jest z wieloma podobieństwami stylów życia, problemów i filozofii życia.

Wspomniane zostały elementy artystyczne, składające się na dynamicznie rozwijającą się kulturę hip-hopu, która budzi spore zainteresowanie nieletnich. Te elementy można wykorzystać jako proces twórczy, co będzie składową sukcesu w wychowaniu resocjalizacyjnym w placówkach dla nieletnich – znajomość metod i istoty tworzenia daje wychowawcy duże możliwości w doborze odpowiednich reedukujących oddziaływań. Znajomość również subkultury, odrzucenie negatywnych bodźców, podsuwanie odpowiednich wzorów kulturowych wychowankowi, by mógł wyrazić swoją twórczą ekspresję, może wywierać znaczny wpływ na wychowanka¹¹. Sam negatywny oraz często agresywny styl ubioru (*image*) prezentowany przez przedstawicieli tej subkultury powoduje, iż oni oraz inni członkowie są oskarżani o propagowanie przemocy. Jednak nie sam wygląd jest tutaj negatywną stroną. Teksty piosenek często nawołujące do zażywania narkotyków, przemocy itd. Jednak pośród nich, znajdują się też takie, które można wykorzystać w celu pozytywnych oddziaływań resocjalizacyjnych.

Jednakże resocjalizacja poprzez twórczość w zakresie sztuki wcale nie jest łatwa. W większości przypadków jednostkę mogą cechować nasiloną agresywność czy niska samokontrola, osoba ta będzie próbowała szukać środowisk, które zaoferują jej wzory kulturowe tak zmodyfikowane i wyselekcjonowane, by mogły idealnie wyrażać pewien stan psychiczny. Wychowanek o takich cechach będzie się czuł dobrze w rówieśniczym kręgu towarzysko-zabawowym, w którym będzie dominowała podkultura chuligańska. Często takie cechy przypisuje się do subkultury hip-hopu, ponieważ niektórzy jej przedstawiciele mają konflikt z prawem, co w pewnym sensie imponuje wychowankom. Jednakże wycho-

¹¹ M. Konopczyński, *Metody twórczej resocjalizacji*, Warszawa 2009, s. 255.

wawca powinien za pomocą technik grup konkurencyjnych wyłączyć wychowanka z destruktywnych kręgów, jednak nie trzeba izolować wychowanka od całej subkultury, lecz eliminować negatywnie wpływające bodźce.

Odpowiednio dobrana muzyka może przyczynić się do pobudzenia dzieci wycofanych lub wyciszenia dzieci pobudzonych. W wychowaniu resocjalizacyjnym opisywany rap, jako muzyka podlegająca subkulturze hip-hopu, jest przykładem wyrażenia nasilonej twórczej ekspresji. Jak już wspomniano, rap jest czymś w rodzaju składanych zdań, rymujących się, przez co czasami bywa nazywany poezją. Poprzez słowa wychowanek może wyrazić siebie oraz rozwijać się społecznie i emocjonalnie, a poprzez tę ekspresję wychowawca może lepiej zrozumieć jednostkę oraz problemy, z którymi dana jednostka nie może sobie poradzić. Tak samo dzieje się z breakdancingiem czy rysowaniem graffiti. Choć wiadomo, że mowę ciała bądź wytwory plastyczne jest nieco trudniej zinterpretować niż słowa, które przekazuje nam twórca, niemniej manifestowanie twórczości poprzez dowolną technikę, należącą do lubianej kultury hip-hop, ma służyć nie tylko lepszemu zrozumieniu i poznaniu wychowanka – przede wszystkim pozytywnym oddziaływaniom oraz wyciszeniu negatywnych emocji.

Podjmując oddziaływania resocjalizujące poprzez sztukę, wychowawca przede wszystkim powinien wykryć u wychowanka zainteresowanie daną dziedziną sztuki, która odpowiada zdolnościom wychowanka, i aktywizować ją. Ważne jest, by kierować wychowanka do wstąpienia w grupy rówieśnicze, gdzie będzie mógł wykazać się aktywnością związaną ze sztuką, jest to ważny czynnik resocjalizacji wychowanków, którzy odkryli możliwość wyrażania ekspresji przez sztukę. Taka forma to terapeutyczny wpływ sztuki, ale ujawnia się wtedy, gdy zajęcia są atrakcyjną formą spędzania czasu, gdzie wychowanek może pracować samodzielnie, a wychowawca jest doradcą, który pomaga i respektuje samodzielność wychowanków. Subkultura hip-hop, jako lubiana forma kultury przez wychowanków, posiadając szeroki zakres możliwości artystycznych, może nie tylko poszerzyć ofertę zajęć, ale także je uatrakcyjnić, nie należy jej zatem skreślać i traktować jako negatywną podkulturę, lecz wydobywać z niej pozytywne czynniki, pomagające wpływać na wychowanków.

Bibliografia

- Konopczyński M., *Metody twórczej resocjalizacji*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2009.
- Kozłowska M., *Ideologia hip-hopowa na przykładzie tekstów hip-hopowych*, „Kultura – Społeczeństwo – Edukacja” 2012, nr 2.
- Mead M., *Kultura i tożsamość. Studium dystansu międzypokoleniowego*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1978.

- Miszczyński M., *Hip-hop w Polsce: Od blokowisk do kultury popularnej*, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2014.
- Pęczak M., *Mały słownik subkultur młodzieżowych*, Wydawnictwo Semper, Warszawa 1992.
- Sobol E., *Mały słownik języka polskiego*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2000.
- Sawicki K., *Młodzieżowa kultura hip-hop jako tekst wielokulturowy*, Wydawnictwo Naukowe Akademii Pomorskiej w Słupsku, Białystok 2013.
- Wertenstein-Żuławski J., *To tylko rock'n'roll*, Związek Główny Autorów i Kompozytorów ZAKR, Warszawa 1990.
- Definicja kultury, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/kultura;3928887.html> [dostęp: 14.03.2018].

Hip-hop subculture and the resocialization of the juvenile

Summary

In resocializing through art, the educator should first of all identify the juvenile's interest in such a field of art which corresponds to his or her abilities and then help activate it. It is important that the development of artistic activity should take place in peer groups; this is an important factor in the resocialization of the juveniles who have discovered the possibility of expressing themselves through art. Such therapeutic influence of art reveals itself when the classes have an attractive form, i.e. the juveniles can work independently, while the educator acts as an adviser who helps them and respects their independence. Popular with young people, the hip-hop subculture is characterized by a wide range of artistic possibilities whereby it can not only broaden the offer of arts classes, but also make them more attractive. Therefore it should not be dismissed and treated as a negative subculture; instead its beneficial aspects (helping positively influence the juveniles) should be exposed and made use of.

Keywords: hip-hop, subculture, juvenile, resocialization, culture, art.